

Tokat İli Ova Köylerindeki Konutların Özellikleri

Sedat Karaman Bilal Cemek

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarımsal Yapılar ve Sulama Bölümü, 60240, Tokat

Özet: Tarım işletmelerinde ve köylerde konut, aile yaşamının büyük kısmının geçtiği yapı olup, işletmenin yönetim merkezidir. Yapılacak çalışmalar bu merkezde kararlaştırılır ve buradan yönetilir. Tokat ili ova köylerindeki köy konutlarının durumunun belirlenmesi, yapılarda kullanılan malzeme ve sistemlerin incelenmesi ile yeterlilik durumlarının saptanması amacıyla yapılan bu araştırmada konutların durumu incelenmiş, konut sorunu belirli boyutlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen sorunlar yerel koşullar ve alışkanlıklar ile birlikte değerlendirilerek köylünün gereksinimlerini karşılayabilecek yeni konut projeleri verilmeye çalışılmıştır. Konut yararlı alanının ortalama % 47,96'sı oturma ve yatma yerlerine, % 32,18'i mutfak ve kilere % 17,71'i sofalara, % 2,15'i banyo ve tuvaletlere ayrılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre konutların çoğunda yararlı alan bakımından yetersizlik bulunmayıp, konuttaki net alanların gerekli alanı karşıladığı, ancak konutların oda sayısı bakımından yetersiz olduğu belirlenmiştir. Yeni yapılacak köy konutlarında günümüzün yapı teknolojisi ve yapı malzemelerinden yararlanılması, konut birimlerinin düzenlenmesinde mimari esasların göz önüne alınması, yapılarla ilgili yönetmeliklere uyulması, daha kullanışlı ve sağlıklı konutlar yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler; Kırsal konutlar, Tokat ili ova köyleri

Characteristic of Rural Houses in Lowland Villages of Tokat Province

Abstract: Houses in agricultural farms villages establishment that family living continues and management center of farm. Activities to be done are decided. In this centre and managed from there. The aims of this study are to determine the situation of houses in plain villages, analysis materials and systems used and their adequacy, and also determine dimension of house problem. Via analysing the problems in the context of local conditions and attitudes or behaviours, new house projects to meet the needs of rural dwellers were proposed. The effective used area of the house were separated to living-bed rooms (47,96 %), kitchen and cellar (32,18 %), hall (17,71 %), bathroom and toilet (2,15%). The result revealed that majority of the residents were large enough in terms of useable area, and the net area satisfies the required size. However, the residents did not have enough number of rooms. Benefiting from present day building technology and materials., taken into consideration architectural style in designing units of houses, obey legal regulations related to construction, and establishment of healthy and useful houses are the main results of the study.

Key words; Rural houses, Plain villages of Tokat province

1. Giriş

Kalkınmakta olan ülkemizde nüfusumuzun yaklaşık % 35'inin kırsal kesimde yaşaması ve yaşantısını tarım gelirleriyle sağlıyor olması, tarımsal kalkınmaya gereken önem ve önceliğin verilmesini zorunlu kılmaktadır. Ülkemiz kırsal yerleşimlerinde yaşayan nüfusun kişi başına düşen gelir düzeyi düşüktür. Yaşantısını tarım gelirleriyle sağlayan köylümüzün istenilen düzeye eriştiği söylenemez. Günümüze kadar köy koşullarının incelenmesi, iyileştirilmesi ve en iyi çözümlerin geliştirilmesi amacıyla bir çok çalışmalar yapılmıştır.

Tarımsal kalkınma, az gelişmişlikten kurtulmak ve bir ölçüde kırsal yerleşimlerden şehirlere göçün önlenmesi anlamındadır. Bu nedenle tarımsal kalkınmada ele alınması gereken ilk işlem, kırsal toplumun yerinde kalkınmasını sağlayacak önlemlerin aranmasıdır (Alkan, 1972). Yapılmış ve yapılmakta olan geniş

kapsamlı kalkınma çabalarının başarıya ulaşabilmesi için, kalkınma kapsamına giren bütün konuların daha dar çerçevede ele alınması ve ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Tarımsal inşaatla ilgili araştırmalar, bu gerekliliğin en önemlilerinden birisi olmaktadır. Yapılmış ve yapılacak araştırmalardan yararlanılması, kalkınma projelerinin etkinliğini artıracaktır (Şişman, 1982).

Tarımsal üretimin bir bütün olarak yürütüldüğü birimler, tarım işletmesi olarak tanımlanabilir. Tarım işletmelerinde işletme avlusu ve yapılar tarımsal uğraşların merkezini oluşturur. Çiftçi ailesinin yaşadığı ve tarla dışı hizmetlerin planlanıp yürütüldüğü yer işletme merkezi, diğer bir anlatımla işletme avlusudur. İşletme avlusunda bulunan yapı ve tesislerin cins ve miktarları işletmenin şekline,

büyüklüğüne göre değişirse de işlevlerine göre konut, hayvan barınakları, depolama yapıları, ürün değerlendirme ve pazarlama yapıları ve diğer yapılar olmak üzere gruplandırılabilir.

Temelde beslenme, giyim, dış etkilerden korunma ve barınma gibi istekler insanlığın sürekliliği için gerekli ana unsurlardır. Bu nedenle ikametgah, barınak ve konut olarak tanımlanabilen yapılar, en iyiyi bulmak amacıyla ilk çağlardan beri üzerinde en fazla uğraşılan bir konu olmuştur (Alkan, 1972). Konutların amacı yalnızca içerisinde barınan insanları dış etkenlerden korumak değil, aynı zamanda sağlık koşullarına uygun emin ve konforlu bir yapı sağlamaktır. Kırsal yerleşimde işletme avlusu içerisinde konutun düzenlenmesi ve planlanması, kentlere oranla daha fazla olanaklara sahip olduğundan, çevre koşulları ve mimari düşünceler de göz önünde bulundurularak konutların iyi bir şekilde planlanması sağlanabilir (Turgutalp, 1972).

Konutlar aile bireylerinin ve işletmenin yönetim merkezini oluşturması nedeniyle içinde yaşayan bireylerin uğraşlarını iyi bir şekilde düzenleyecek şekilde planlanmalıdır. İşlevsel bir planlamada göz önünde bulundurulacak koşullar; her odanın düşünülen yararlanma şekline göre planlanması, konutta odaların ve çeşitli alanların uygun ve yer artırımını sağlayacak şekilde düzenlenmesi, konutu oluşturan birimlerin konut içerisindeki geliş-gidişi ve iş geçitlerini aksatmayacak şekilde planlanması şeklinde ayrılabilir (Balaban ve Şen, 1988).

Ülkemiz genelinde köy konutları, çoğunlukla en düşük yaşama standardını sağlamaktan uzaktır. Konut sorununun köylerimizle ilgili en önemli yönü, çeşitli tip ve büyüklükteki tarım işletmelerinde ailenin gereksinimlerini karşılayabilecek planların ve bunları uygulayabilecek yeterli elemanın yokluğu ve ayrıca işletmede yapılar için ayrılan sermayenin yetersizliğidir (Alkan, 1972).

Tokat ili merkez ilçeye bağlı ova köylerindeki köy konutlarının durumunun belirlenmesi, yapılarda kullanılan malzeme ve sistemlerin incelenmesi ile yeterlilik durumlarının saptanması amacıyla yapılan bu araştırmada konutların durumu incelenmiş, sorunları belirli boyutlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen sorunlar yerel koşullar ve alışkanlıklar ile birlikte değerlendirilerek

köylünün gereksinimlerini karşılayabilecek yeni konut projeleri verilmeye çalışılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Tokat yöresindeki ova köylerinde bulunan kırsal konutların çeşitli özelliklerini incelemek, yeterliklerini ve geliştirilebilir olanaklarını belirlemek amacı ile farklı yapı ve teknik özelliklere sahip konutlar araştırma materyalini oluşturmaktadır. Bu amaçla gayeli örnekleme yöntemi ile Tokat Kazova bölgesinde bulunan Merkez ilçeye bağlı 9 köydeki 38 konut (Şekil 1) seçilmiştir (Kurtuluş, 1983). Köylerde toplam konut sayısı 880'dir. Seçilen yerleşim birimlerinin buldukları yörenin araştırmanın amacına uygun olarak temsil edebilmelerine ve yörenin özelliklerini yansıtacak yerler olmasına özellikle önem verilmiş bu amaçla yöreyi iyi tanıyan Tarım İl Müdürlüğü çalışanlarının bilgilerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın arazi çalışmalarında gerekli verileri elde etmek amacıyla seçilen konutlara gidilerek yapı tasarımı ile malzeme yönünden incelenmiş, ölçümler yapılmış, mimari ve teknik esaslar göz önüne alınarak röleveleri çıkarılmış, konutların teknik özellikleri işletmelerde çekilen fotoğraflarla, çizilen kroki, kesit ve görünüşlerle, yapılan anket ve gözlemlerle sağlanmıştır. Elde edilen verilerin ışığı altında konutlar yapı malzemesi, yapı sistemleri ve yapı elemanları yönünden incelenmiştir. İncelenen konutlarda gereken net konut alanları ile nüfus sayısına bağlı olarak oda sayısı ve alanları Şişman (1971), Alkan (1972) ve Ekmekyapar (1999)'da verilen ilkeler göz önüne alınarak hesaplanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçların ışığı altında, bölgenin gelenekleri, görenekleri ve alışkanlıkları da göz önüne alınarak, yeni yapılacak konutlara uygulanabilecek konut planları verilmiştir.

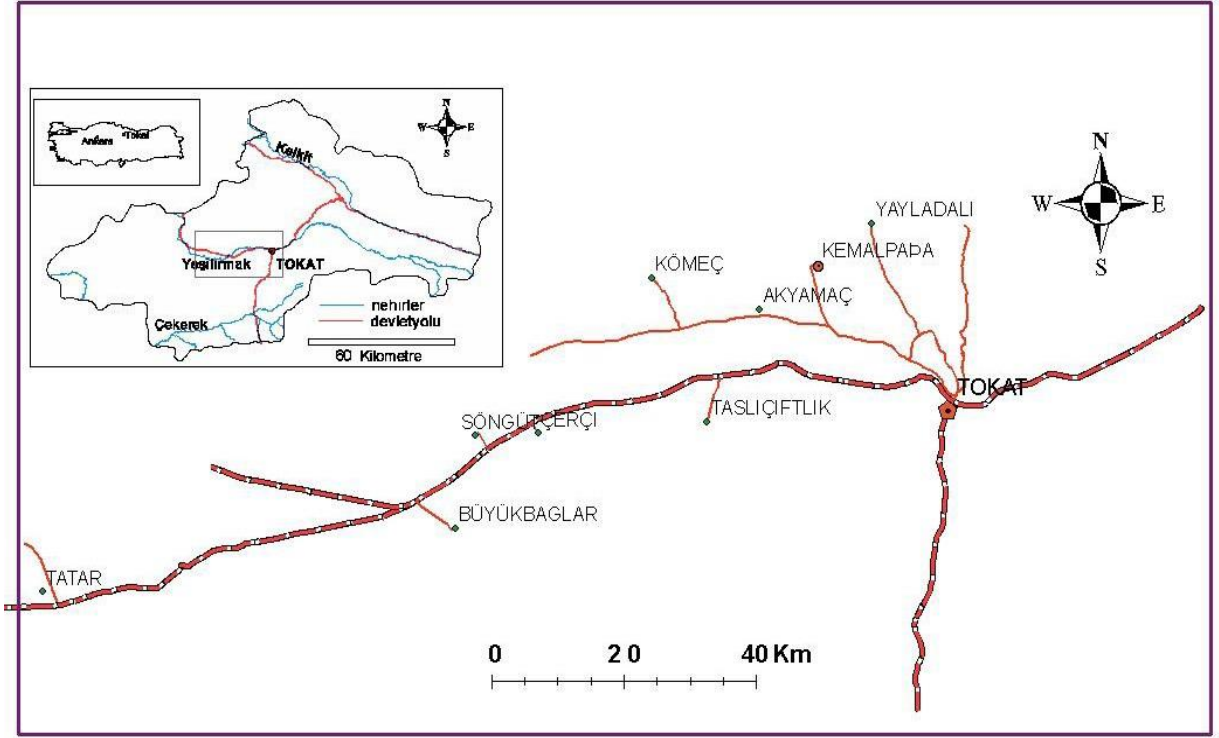
3. Bulgular ve Tartışma

Araştırma bölgesinde incelenen konutlar 1956-2005 tarihleri arasında yapılmıştır. Konutların bulunduğu işletme avlusunun topoğrafik yapısı % 93'ünde düzdür. Konutların il merkezine uzaklığı 2-21 km arasında değişmekte olup ortalama 11 km'dir. İşlek ve ana yollara uzaklık ise 2-400 m arasında ve ortalama 41 m'dir.

Konutların bulunduğu köylerde tarım işletmeleri sosyal bir grup oluşturacak şekilde belirli merkezlerde toplanmış ve toplu yerleşme

niteliğindeki köyleri oluşturmuşlardır. Köylerin tamamında elektrik vardır. Yakıt olarak genellikle odun ve kömür kullanılmakta olup akaryakıt yakan konutlar da bulunmaktadır (3 konut). İncelenen köylerin tamamında köyleri ana yollara ve pazara bağlayan yolların ulaşım

olanakları iyidir. İşletmelerde avlu içerisinde hayvan sulama ve diğer işler için gerekli suyu sağlayacak su kaynağı vardır. Su gereksinimi işletmelerin % 78'inde basınçlı şehir suyundan, 22'sinde kuyu ve artezyen suyundan karşılanmaktadır.

Şekil 1. Araştırma bölgesinin konumu

İncelenen konutlarda yer seçiminde göz önünde bulundurulması gereken temel prensiplere olanaklar ölçüsünde uyulmasına karşın konut yerinin planlanması ve konutun yönlendirilmesinde bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle konut yerinin ve konut planının sınırlandırılmış olması çözümü zorlaştırmaktadır. Yeni yapılacak konutlarda konut yerinin seçiminde konutun diğer işletme yapıları ile ilişkileri, manzara, arazi eğimi, drenaj durumu, güneş ışınlarından yararlanma ve rüzgarlardan korunma gibi etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca inşaat yerinden malzemeden yararlanma olanağı da planlamada göz önüne alınmalıdır (Ekmekyapar, 1999). Konutların işletme avlusu içerisinde düzenlenmelerinde diğer yapılarla olan ilişkileri de göz önüne alınmalıdır (Turgutalp, 1972). Konutlar düzenlenirken konut oturma odasının ve bahçesinin güneşlenebilmesi, konutun rüzgardan korunabilmesi, oturma odasının ve bahçe

alanının dışardan görünmeyecek şekilde düzenlenmesi, işletme avlusuna ana girişin konuttan görülebilecek şekilde yapılması, diğer işletme yapılarından pis koku gelmesinin önlenmesi, işletme avlusunda gerekli ulaşım alanının engellenmemesi, işletme yapıları için genişleme alanının bırakılması gibi ilkelerin göz önünde tutulması gerekir (Anonymous, 1972). Konut işletme merkezinin en ilgi çekici yerinde, fazla suları en iyi şekilde drene edebilen, su kaynağına yakın bir kısmında ve diğer yapılardan biraz aralıklı olarak yerleştirilmelidir. Konut diğer yapılara egemen olmalı, kolayca erişilebilir yerde bulunmalı ve ön kapısı avluya bakmalıdır. Konut güneş ışığından yararlanabilmeli, ana yoldan 10-30 m'lik bir uzaklıkta bulunmalı ve konuta ekli avlu güzel bir bahçe düzenlemesine uygun olmalıdır. Ayrıca konutun yapılacağı yerin seçimi ve yapım biçimi iyi bir görünüm ve güzellik yaratabilmelidir (Alkan, 1972).

Konut birimlerinin düzenleme tipleri kullanım yoğunluğuna konutların ayrıık veya blok oluşlarına göre isim alırlar (Çetiner, 1979; Balaban ve Şen, 1988). İncelenen konutların % 76'sı işletme yapılarından ayrıdır. İşletme yapılarına bitişik olarak yapılan konutlar ahır kokusundan etkilenmektedir. Diğer konutların % 12,6'sı tüm işletme yapılarına, % 68,9'u yalnızca hayvan barınağına, % 18,5'i hayvan barınağı dışında diğer işletme yapıları ile bir arada yapılmışlardır. Bunda aile yapıları, alışkanlıklar ve ekonomik koşullar etkili olmuştur. Özellikle hayvancılık işletmelerindeki konutların çoğu işletme avlusu içinde yapılmış olup, hayvan barınağı ile bütünleşmiş durumdadır. Konutların hayvan barınağına bitişik olarak yapıldığı işletmelerde hayvanlar ve insanların giriş çıkışları ile tarımsal ürünlerin taşınması ayrı giriş kapısından yapılmasına karşın, konutlar ahır kokusundan etkilenmektedir. Ayrı konuta sahip işletmelerde ahırla konut arasındaki uzaklık 2-35 m arasında değişmekte olup ortalama 14,8 m'dir. Konutların % 43'ü işletme avlusunun orta yerinde, % 38'i işletmeyi sosyal kuruluşlara bağlayan yolun kenarında, % 19'u avlunun bu yola en uzak kısmında düzenlenmiştir.

İncelenen konutların % 63,34'ü tek katlı, % 34,20'si 2 katlı, % 2,46'sı 3 katlıdır. İki katlı konutların bazılarının zemin katları samanlık, hangar (4 konut) diğerleri hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır. Konutların tek veya çok katlı olarak planlanmasında arazi yapısı, yerleşim deseni, yörenin gelenek ve görenekleri, alışkanlıklar ve işletmenin ekonomik gücü etkili olmaktadır. Konutların tek veya çok katlı yapılmasının ekonomi, görünüş, uygunluk, ve düzen açısından yararlı ve sakıncalı yönleri vardır. Yapıların en pahalı elemanları temel ve çatı olduğundan, aynı temel ve çatıya sahip çok katlı konutların maliyetleri tek katlı konutlara göre düşüktür. Buna karşın tek katlı konutların inşaatın basitliği, merdivene gerek duyulmaması gibi yararlı yönleri vardır. Günümüzdeki eğilim oda sayısı 5'e kadar olan konutların tek katlı olarak planlanması şeklindedir (Öztürk, 2003).

İncelenen konutların yapı sistemi % 27,6'sı betonarme karkas, % 72,4'ü yığma kagiridir. Ova köylerinde zemin dolgu malzeme olduğundan sağlam kabul edilmemektedir. Geçmiş yıllarda ahşap malzemenin kolay ve ucuz sağlanmasından dolayı, konutların bir

kısımında taşıyıcı sistemin ahşap olduğu görülmektedir.

Yapı malzemesi konutlarla ilgili diğer önemli yapı unsurudur. Özellikle yerel malzemenin kullanımı konutların ekonomik olmasını ve bulunduğu çevreyle daha uyumlu görünüm yaratmasını sağlamaktır. Araştırma bölgesindeki konutların yapımında kullanılan başlıca yapı malzemeleri tuğla, taş, toprak, beton ve kiremittir. Kullanılan malzeme, çoğunlukla yapı yerine yakın yerlerden sağlanmaya çalışılmıştır. Konutlarda yapı malzemesi seçiminde işletmenin ekonomik gücü, sağlanmasındaki kolaylık, yapıda kullanılma kolaylığı, ucuzluk ve bölgesel alışkanlıklar etkili olmuş dayanım, kalite ve standartlara uygunluk gibi özelliklere gereken önem verilmemiştir. İncelenen konutlarda kullanılan esas yapı malzemesi tuğla ve ahşaptır. Konutlarda diğer servis yapıları ile kullanılan yapı malzemesi arasında fark olmakla birlikte, diğer yapılara göre daha özenle seçilmiş malzeme kullanıldığı görülmüştür. Bölgesel malzemenin kullanımı konut yapımında önemlidir. Yeni yapılacak konutlarda yapının ekonomik olması ve daha kısa zamanda yapılabilmesi olanakları gözetilerek yerel malzemenin kullanımı sağlanmalıdır. Konutların yöresel yapı malzemeleri ile inşası onların doğallığına ve yöreye tarihsel ve kültürel açıdan bağlılığını ifade eder (Öztürk, 2003).

Duvarlarda harç ve sıva malzemesi olarak kullanılan toprak ile değişik yapı elemanlarında kullanılan kum ve çakıl genellikle yakın çevreden dağ yamaçları veya dere yataklarından kolayca sağlanabilmektedir. Bölgede ırmakların durgun aktığı yerlerde kaliteli ve yeterli kum ocakları bulunmaktadır. Bazı konutlarda duvarların harcını ve sıvasını yapmada kullanılan toprak, yapı yerinden sağlanmaktadır. Duvar harcında temel toprağı, iç ve dış sıvanın yapımında ise elenmiş toprak kullanılmaktadır.

Konutlarda temel ve tabanda kullanılan ve genellikle ocaklardan veya ocak yakınından sağlanan taşlar, hiç işlenmeden veya pek az işlendikten sonra kullanılmakta ve konutların % 73'ünde kendi emeği ile sağlanmaktadır. Bazı konutların düz yerlerde ve şehir merkezine yakın olması, bu konutlar için taşın sağlanmasını güçleştirmekte ve yapı malzemesi olarak kullanılma oranını azaltmaktadır.

Konutların bir kısmında çiftçilerin maddi olanaksızlıkları ve teknik bilgi yetersizliği nedeniyle yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmaktadır. Ancak kerpiç sudan çabuk etkilenen bir yapı malzemesi olduğundan, konutlarda temelin toprak düzeyinden en az 30 cm yüksekliğe kadar taş duvar olarak yükseltilmesi ve kerpiç yapıların uzun süre dayanmasını sağlayan sıvanın uygulanması gerekmektedir.

Araştırma bölgesindeki konutlarda en yaygın kullanılan duvar yapı malzemesi tuğladır. Tokat yöresinde tuğla, tarımsal yapılarda yaygın olarak kullanılmakta ve üretimi yapılmaktadır. Bu malzemenin tercih edilmesinin nedeni sağlanmasının ve kullanılmasının kolay olmasıdır. Yörede tuğla yapımına uygun toprakların bol olması, bu malzemenin ucuz ve kolay üretilmesine olanak vermektedir. Özellikle Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki illerin tuğla gereksinimi, Tokat ve çevresindeki fabrikaların üretimlerinden karşılanmaktadır.

Ahşap, konutlarda kullanılan yapı malzemelerinin en önemlilerinden birisidir. Tuğladan sonra en çok kullanılan malzemedir. Kolay bulunabilmesi, işlenmesindeki kolaylık, görünüşteki güzellik, dayanım vb. özellikleri nedeniyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle konutların tavan kirişlerinde, mahya kirişi ve çatı makaslarında ve zemin kaplamasında döşeme amacıyla, hatıl ve lentolarda, kapı ve pencerelerde işlenmiş ve yarı işlenmiş şekilde fazla miktarda kullanılmıştır. Daha çok oturma odalarında kullanılan ahşap işlenmekte, diğer bölümlerde özellikle kolon ve kiriş olarak kullanılan ahşap işlenmemektedir. Konutlarda kullanılan ahşap genellikle il merkezinden getirildiğinden, yapı maliyetini artırıcı yönde önemli katkısı vardır. Araştırma bölgesinde konutların büyük çoğunluğunda kullanılan ahşap kavak ve söğüttür. Yörede çamın sağlanması zor ve aynı zamanda pahalı olduğundan, kavak kullanılması yaygınlaşmıştır. İl ormanlarının inşaat kerestesi gereksinimini karşılayamaması ve kereste fiyatlarının çok artması nedeniyle, konutlarda taşıyıcı sistem genellikle yığma kagir ve betonarme karkasa dönmüştür.

Çelik, temellerde ve betonarme kısımlar için kullanılmakta, zeminde betonarme kafes ve çubuk demir olarak kullanılmakta, duvarlar ve bölmeler için de betonarme çubuk demiri

şeklinde kullanılmaktadır. Konutlarda sıva malzemesi olarak şehirden getirilen kireç ve alçı kullanılmıştır. Yapılarda kullanılan çimento gereksinimleri Sivas ve Çorum fabrikalarından sağlanmakta olup yöredeki çimento satıcılarından elde edilmektedir.

Konutları oluşturan yapı elemanlarından en önemlilerinden biri temeldir. Temel yapı malzemesi olarak ekonomik olması nedeniyle taş kullanılmakta olup, bu taşlarla temel stabilitesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Temel yapımında kullanılan bağlayıcı malzeme çimento harcıdır. İncelenen konutlarda temel duvarlarının genişliği 40-80 cm, temel derinliği 40-120 cm'dir ve çoğunluğu toprak donma derinliğinin altındadır. Konutların çoğunluğunda temel malzemesinin taş olduğu göz önüne alınırsa, temel genişliğinin yeterli ve sağlam olduğu söylenebilir. İşletmelerde temel taş duvarının genişliği, duvarlarda kerpiç kullanılması durumunda 60 cm, moloz taş ve tuğla kullanılması durumunda en az 50 cm olmalıdır. Temel duvarlar beton ve betonarme olarak ta yapılabilirse de, ekonomik nedenlerle kırsal alanda kullanımları çok azdır. Temel duvarlarında kerpicin kullanımı, suya dayanıksızlığı nedeniyle uygun değildir (Öneş ve Olgun, 1988).

Araştırma bölgesinde incelenen yapıların bulunduğu yere göre aldığı yükleri temele ileten, yapı bölümlerini birbirinden ayıran, bölmeleri çevreleyen ve yapıyı dış etkilere karşı koruyan düşey yapı elamanı olan bütün duvarlar tuğla duvar şeklindedir. Yığma kagir yapı sistemine sahip konutlarda bölme duvarları aynı zamanda taşıyıcı duvar olarak görev yaptıklarından, duvar kalınlıkları fazladır. Bu konutların, % 78'i yığma tuğla, % 12'si kerpiç % 10'u ahşap'tır.

Yapılarda üzerinde gezinilen, oturlan ve eşyaları taşıyan yatay bölmeler olan döşemeler, konutların % 79,2'sinde beton tabla, % 17,4'ünde ahşap kaplama % 3,4'ünde ise sıkıştırılmış topraktır. Döşemeler tek katlı yapıların tabanlarında sıkıştırılmış toprak, taş tuğla veya beton, temelden yüksek katlarda ise kereste ve betonarme şeklindedir. Çok katlı konutlarda iki kat arasındaki döşemeler ahşap ve betonarmedir.

Konutların tamamı beşik çatı ile örtülüdür. Taşıdığı örtü malzemesiyle birlikte yapıyı dış etkilerden koruyan en önemli yapı kısmı olan çatıda, örtü malzemesi olarak % 96'sında

Marsilya tipi kiremit, % 4'ünde galvanizli ve oluklu sac kullanılmaktadır. Konutların tamamında çatıda yalıtım amacı ile hiç bir önlem alınmamıştır.

Bir yapıda kapı ve pencereler önemli unsurları oluşturur. Kapı genişlikleri ve yükseklikleri giriş kapılarında 90-110 cm ve 180- 225 cm, oda kapılarında 80-110 cm ve 170-210 cm arasında değişmektedir. Oda kapıları genellikle 2 m'den daha alçak yapılmaktadır. Kapı genişlikleri giriş kapılarında 100 cm'den, oda kapılarında 90 cm'den, diğer kapılarda 70 cm'den az olmamalıdır. Kapı yüksekliği ana giriş kapılarında 210 cm'den oda ve servis kapılarında 200 cm'den az olmamalıdır (Abacıoğlu, 1990). Aydınlatma konut içinde çalışma olanaklarını artırması yönüyle ele alınmalıdır. İncelenen konutlarda pencere alanının konut yararlı taban alanına oranı 7-12 arasında değişmekte olup ortalama % 11'dir. Konutların planlamasında genellikle yaşama birimlerinin pencerelerinin güneyde olması göz önüne alınmıştır. Konutların % 92'sinde pencereler çift camlı olarak yapılmış olup, bu durum soğuk hava koşullarında önemli miktarda ısı kaybını önlemektedir. Yeni yapılacak konutlarda güneş ışığından yararlanabilmek ve tam bir aydınlatma sağlayabilmek için pencereler çok küçük olmamalı, pencere alanları toplamı, ısı yalıtımı yönetmeliğine göre uygulama projesinde gösterilen yararlı döşeme alanının % 15'inden büyük olmamalıdır (Abacıoğlu, 1990).

Konutların planlanmasında yerine getirilmesi gereken ana ilke, öncelik alanları denilen ve her konutta bulunması zorunlu olan ana faaliyet birimlerine ilişkin alanların planlanmasıdır. Öncelik alanları oturma, yatma ve iş temizlik alanları olarak gruplandırılabilir (Ekmekyapar, 1999).

İncelenen konutlarda birimler gelişigüzel düzenlenmiştir. Planlamada gereksinimler ve konutta yaşayan kişilerin sayısı ve istekleri göz önüne alınmamış, daha çok işletmelerin büyüklük ve ekonomik durumları etkili olmuştur. Konut birimlerinin düzenlenmesi çok karışık olup, her konut ayrı bir tiptir. Taban yararlı alan ortalaması 95,4 m² olup servet ve arazi durumuna göre 50-135 m² arasında değişmektedir. Gereken konut yararlı alanı ise (Alkan, 1972; Ekmekyapar, 1999) ortalama 86,65 m²'dir. Nüfus göz önüne alınarak kişi

başına düşen konut alanları incelendiğinde 8,6-37 m² arasında olup ortalama 23,8 m²'dir. Kişi başına düşen mevcut ve gereken net alanlar karşılaştırıldığında (Alkan, 1972) % 18'inde eksiklik saptanmıştır.

Konutlarda ortalama oda sayısı 3,6 olup, mevcut oda sayısı gereken oda sayısından fazladır. Büyük işletmelerde konutlardaki net alan gerekenden fazla iken, oda sayısının yetersizliği, konutun işlev bakımından yetersiz olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre konutların çoğunda yararlı alan bakımından yetersizlik bulunmayıp, konuttaki net alanların gerekli alanı karşıladığı belirlenmiştir. Ancak konutlar oda sayısı bakımından yetersizdir. Bu nedenle bölgede yeni yapılacak konutların planlamasında oda sayısı artırılırken, yaşama alanlarına daha fazla yer ayrılmalıdır.

Konutlarda en fazla yararlı alana sahip birimler oturma odalarıdır. Oturma odalarının yararlı alanı konut tipine göre 8,12-17,98 m² arasındadır. Bu alanın konut yararlı alanına oranı ise % 16,82-28,36 arasındadır. Oturma alanları ailelerin oturması, grup faaliyetleri, okuma, çalışma, konuk kabul etme, eğlence ve yemek yeme yerlerinden oluşur. Antre (giriş) ve hol gibi birimler de bu kısım içinde düşünülür (Ekmekyapar, 1999). Oturma odasının alanı 12-15 m²'den az olmamalıdır.

Yatma alanları, aile bireylerinin yatmaları için gerekli yatak odalarından oluşur. Konutlarda yatak odalarının sayısı değişik olup bir, iki veya üç yatak odası bulunmaktadır. Konutlardaki ana-baba yatak odalarının yararlı alanları yaklaşık 16 m², çocuk yatak odalarının yararlı alanı ise 11 m² olup, kişi başına düşen yararlı alan ortalaması 4,17 m²'dir. Yatak odalarının planlanmasında aile fertlerinin sayısı, cinsiyeti ve yaşı göz önüne alınmamaktadır.

İş, çalışma ve temizlik alanları içerisinde mutfak, kiler ve depo, yıkanma yeri tuvalet ve lavabonun bulunduğu kısımlardır (Abacıoğlu, 1990). Konut yararlı alanının ortalama % 32,18'i mutfak ve kilere % 17,71'i sofalara, % 2,15'i banyo ve tuvaletlere ayrılmıştır. Konutlarda ortalama mutfak yararlı alanı 11,25 m², banyo taban alanı 3,2 m² olup, Ekmekyapar (1999) tarafından önerilen değerlere uygundur. Konutların % 14'ünde mutfak ayrı olmayıp oturma odasına açılan ve oturma odası ile mutfağın ortak kullanıldığı 17 m²lik birimler kullanılmaktadır.

Araştırma yöresinde 1982-1996 yılları arasında Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF)'ndan yararlanılması esası getirilmiş, 40 sığırdan daha büyük işletmelerde hayvanların bakımına aile işgücünün yetmeyeceği düşünülerek, ahıra bitişik bakıcı evi projelere eklenmiştir. Ancak çoğu kez işletme sahiplerinin bakıcı evlerini kendiliklerinden büyüterek buraya taşındıkları ve eski konutlarını terk ettikleri görülmüştür. Bu işletmelerin çoğunluğunda bakıcı evi bulunmaktadır. İki oda ve bir tuvaletten oluşan bakıcı evleri genellikle yem hazırlama ve depolama odalarıyla aynı boyutta olup (3,05x3,60 m), yan duvar yükseklikleri 2,25-3,00 m arasında değişmektedir. Ahıra bitişik bakıcı evli olarak projelendirilen konutlarda taban yararlı alanı 32-74 m² arasında değişmekte olup, ortalama 59 m²'dir. Özellikle devlet tarafından desteklenen barınaklarla birlikte yapılan bakıcı evlerine devlet desteği verilirken, konutların kapsam dışı tutulması, köylerde yeni konut düzenine kavuşturulması açısından eksiklik olarak düşünülmektedir (Karaman ve Ekmekyapar, 1996).

Araştırma bölgesi deprem kuşağında bulunmaktadır. Kırsal konutlarla ilgili kurallar ve nasıl uygulanacağı deprem yönetmeliğinde yeterince açıklanmasına karşın, konutların yapımında bu kurallar gereği gibi uygulanmamakta ve dolayısı ile deprem dayanımını önemli ölçüde azaltan kusurların oranı da artmaktadır. Depremde kırsal alanlardaki konutlar üzerinde etkisini en aza indirmek için yapıların taban planını kare, dikdörtgen gibi basit plana sahip olması; konutlarda dönme eğilimini azaltması amacı ile pencere, kapı vb. açıklıkların azaltılması yanında uzun yan duvarlara eşit şekilde dağıtılması, hafif yapı konstrüksiyonların yeğlenmesi, özellikle hafif çatıların kullanılması; konutların demirli betonla yapılması; tuğla, briket, taş vb. malzemelerle yığma olarak yapılması durumunda duvarların üst kısımlarının demirli beton veya ahşap hatıllarla donatılması ve uygun kısımlarına düşey elemanların konulması önerilir (Uluata ve Yağanoğlu, 1984). Bölgede depreme dayanıklı konut yapımında ısı ve neme karşı yalıtımlı, hafif, dayanıklı ve yanmaz yapı malzemelerinin kullanımı hem bu bölgelerimizde yaşayan insanların can güvenliği, hem de ülke ekonomisi bakımından büyük önem taşımaktadır (Kasapoğlu, 2001).

4. Sonuç

İncelenen konutların çoğunluğunun ilkel koşullarda yapılmış, teknolojik gelişmelerden uzak, basit yapılar olduğu görülmüştür. Planlamada konut gereksinimleri ve konutta yaşayan kişilerin sayısı ve istekleri göz önüne alınmamış, düzenlemelerinde işletme sahibinin görüş ve isteklerine bağlı kalınmıştır. Gelenek, alışkanlıklar ve teknik bilgi eksikliği, ekonomik koşullar, arsa darlığı, komşu işletme yapılarının birbirine çok yakın oluşu gibi etkenler konut bölümlerinin düzensizliğine neden olmaktadır. Bunun sonucu konut yararlı alanının büyük kısmında kullanışlılığı bulunmayan alanlar oluşmuştur. Planlamada konutlarda olabilecek geliş-gidişe ve bakım-onarıma gereken önemin verilmemesi, fazla yıpranma, eskime vb. eksiklikler görülmüştür. Tokat genelinde çoğunlukla yüksek yaşama standardını sağlamaktan uzak olan köy konutlarında, çeşitli tip ve büyüklükteki tarım işletmelerinde ailelerin gereksinimlerini karşılayabilecek planların ve bunları uygulayabilecek yeterli elemanın yokluğu ve işletmede yapılar için ayrılan sermayenin yetersizliği sorunu vardır.

Yeni yapılacak köy konutlarında günümüzün yapı teknolojisi ve yapı malzemelerinden yararlanılması, konut birimlerinin düzenlenmesinde mimari esasların göz önüne alınması, yapılarla ilgili yönetmeliklere uyulması, daha kullanışlı ve sağlıklı konutlar yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Konutlar, bölgenin iklimi ile orada yaşayanların sosyal yapısına uygun olmalı, özellik ve yaşama işlevi yönünden en düşük gereksinimlere yanıt verebilmeleri ve kolay yapılabilecek özellikleri içermemelidir. Yeni kurulacak işletmelerde yalnız ailenin barınacağı konut değil, bunun yanında işletme faaliyetlerine doğrudan veya dolaylı etkili olan yapıların (ahır, ağıl, kümes, depo vb.) yapılması düşünülmelidir (Arıcı, 1981; Uluata ve Yağanoğlu, 1984).

İncelenen konutlardan birine ilişkin plan kesit ve görünüş Şekil 2'de, araştırmadan elde edilen sonuçlar, yöre koşulları ve alışkanlıklar göz önüne alınarak önerilen konut planları Şekil 3 ve 4'te verilmiştir.

Kaynaklar

- Abacıoğlu, M.A., 1990, İmar kanunu mevzuatı ve Uygulaması. İmar İskan Bakanlığı Yay., Ankara.
- Alkan, Z., 1972, Zirai İnşaat. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fak. Yayınları, Komisyon Raporları, No:11, Ankara.
- Anonymous, 1972, Bewertungsrahmen für Bauentwürfe laendlicher wohnhaeuser. Kuratorium für Technik und Bauwesen in der Landwirtschaft (KTBL), Frankfurt.
- Arıcı, İ., 1981, Doğu Anadolu Bölgesinde yapılan afet konutları üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Erzurum.
- Balaban, A. ve Şen. E., 1988, Tarımsal İnşaat. Ankara Üniv., Ziraat Fak., Yay., 904, Ders Kitabı, No: 252, Ankara.
- Çetiner, A., 1979, Türkiye’de kırsal yerleşim özellikleri ve fiziki düzenleme ilkeleri. İTÜ Mimarlık Fak., İstanbul.
- Ekmekyapar, T. ve Özüng, İ., 1997, İnşaat Malzeme Bilgisi. Atatürk Üniv., Ziraat Fak. Ders Yay., No:145, Erzurum.
- Ekmekyapar, T., 1999, Tarımsal Yapılar. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notları No:204, Erzurum.
- Karaman, S. ve Ekmekyapar, M. 1996, Tokat ilinde kamu kuruluşları desteğiyle yapılan besi sığırı ahırlarının yapısal ve çevre koşulları yönünden durumu ve geliştirme olanakları üzerine bir araştırma. Gaziosmanpaş Üniv. Ziraat Fak. Derg., (14) 1, Tokat.
- Kasapoğlu, K.E., 2001, Depreme dayanıklı konut yapımında mekanik yapı elemanları tasarımı ve yalıtımlı hafif yapı malzemelerinin kullanımı. Yapı Dünyası, Sayı 68-69.
- Kurtuluş, K., 1983. İşletmelerde Araştırma Yöntem Bilimi. İ.Ü. Yayın No: 3128, İşletme Fak. Yayın no:145 İstanbul
- Okuroğlu, M. ve Yağanoğlu, A.V., 1993, Kültürteknik. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fak., Yay., No: 157, Erzurum.
- Öneş, A. ve Olgun, M. 1988, Tarımsal yapılarda planlama ve projelendirme kriterleri. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Bülteni, 21 (104), 27-35.
- Öztürk, T., 2003, Tarımsal Yapılar. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fak., Ders Kitabı No: 49, Samsun.
- Şişman, N., 1971, Erzurum ilinde Ziraat işletmelerinin bina durumu, işletme binalarının özellikleri, yeterlilikleri ve ıslah imkanları üzerine araştırmalar. Atatürk Üniv. Ziraat Fak., Yay., No: 58, Erzurum.
- Şişman, N., 1982, Erzurum İli Tarım İşletmeleri Binalarında Son Yirmi Yılda Gelişmeler Üzerine Bir Araştırma. (Doçentlik Tezi), Atatürk Üniv. Kültürteknik Bölümü, Erzurum.
- Turgutalp, E.Ü., 1972, Erzincan ili merkez Güllüce köyü fiziksel planlamasına ilişkin sorunlar ve çözüm olanakları üzerine bir araştırma. Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Erzurum.
- Uluata, A.R. ve Yağanoğlu, A.V., 1984, Deprem ve kırsal yapılar. Tarım ve Mühendislik Derg., TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Sayı 14.

Şekil 1. İncelenen konutlardan birine ilişkin plan kesit ve görünüş

Şekil 3. Üç yatak odalı örnek konut planı